

Sygn. akt I CSK 433/12

POSTANOWIENIE

Dnia 17 kwietnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Tadeusz Wiśniewski (przewodniczący)

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

SSN Dariusz Zawistowski

w sprawie z wniosku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie

Oddział w Z.

przy uczestnictwie R. S. i H. S.

o wpis w dziale IV księgi wieczystej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 17 kwietnia 2013 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego w K.

z dnia 12 marca 2012 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 30 grudnia 2011 r. Sąd Rejonowy w J. oddalił wniosek Zakładu Ubezpieczeń o wpisanie na nieruchomości stanowiącej współwłasność łączną uczestnika R. S. i jego żony H. S. hipoteki przymusowej w kwocie 22.121,13 złotych jako należności głównej oraz odsetek z tytułu niezapłaconych składek na ubezpieczenie społeczne. Zdaniem Sądu Rejonowego, skoro nieruchomość objęta księgą wieczystą pozostaje we współwłasności uczestnika R. S. i jego żony H. S., to wierzyciel powinien legitymować się tytułem wykonawczym przeciwko obojgu powodom.

Sąd Okręgowy w K. postanowieniem z dnia 12 marca 2012 r. oddalił apelację jaką wniósł wnioskodawca od postanowienia Sądu pierwszej instancji. Jak wskazał Sąd Okręgowy, w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmowało się konsekwentnie, iż wpisanie hipoteki przymusowej zwykłej na nieruchomości objętej wspólnością ustawową dłużnika i jego małżonka wymaga tytułu wykonawczego przeciwko obojgu małżonkom (zob. też uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2013 r. (sygn. akt III CZP 68/03, niepubl.). Odmienny pogląd, dotyczył jedynie przypadków, gdy wpisywana hipoteka przymusowa miała charakter hipoteki kaucyjnej, przewidzianej w art. 111 ustawy o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1361 ze zm. dalej jako u.k.w.h.). Nowelizacja tej ustawy, w wyniku której uchylone zostały przepisy od art. 102 do 108 oraz art. 111 statuujące hipotekę kaucyjną, stworzyła nową sytuację prawną. W szczególności bezprzedmiotowe stały się orzeczenia Sądu Najwyższego, które dopuszczały wpisanie hipoteki przymusowej na nieruchomości wspólnej obojga małżonków, bez tytułu wykonawczego obejmującego małżonków. Według Sądu Okręgowego, obecnie, skoro pozostała wyłącznie hipoteka przymusowa zwykła, taki tytuł okazuje się konieczny.

Wnioskodawca Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wniósł skargę kasacyjną od postanowienia Sądu drugiej instancji. Zarzucił w niej naruszenie art. 109 ust. 1, 110 oraz 110² ustawy o księgach wieczystych oraz naruszenie art. 26 ust. 3 i ust. 3a, 32 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn. Dz. U. z 2009 r., Nr 205,

poz. 1585 ze zm. - dalej jako u.s.u.s.). Na tej podstawie wnoszący skargę kasacyjną wniósł o uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy od ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w K.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Jak słusznie podnosi się w pisemnych motywach zaskarżonego postanowienia, w orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd, iż do wpisu hipoteki przymusowej zwykłej, której przedmiotem jest nieruchomości stanowiąca wspólność majątkową małżeńską niezbędny jest administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko zobowiązanemu i jego małżonkowi (por. postanowienia Sądu Najwyższego z 13 kwietnia 2005 r., V CK 547/04, niepubl.; z 27 maja 2010 r., III CZP 27/10, Biul. SN 2010/10/14 oraz uchwały Sądu Najwyższego z 18 września 2002 r., III CZP 49/02, OSNC 2003/9/115; z 8 października 2003 r., III CZP 68/03, OSNC 2004/12/191; z 18 marca 2005 r., III CZP 3/05, OSNC 2006/2/27).

Jednakże w dotychczasowym stanie prawnym, t.j. przed wejściem w życie ustawy z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece (Dz. U. 131, poz. 1075 - dalej jako ustawa z dnia 28 czerwca 2009 r.) w odniesieniu do hipoteki przymusowej kaucyjnej, gdy wpis miał nastąpić w oparciu o nieostateczną i zaskarżalną decyzję o wymiarze składek, Sąd Najwyższy dopuścił wpisanie tej hipoteki na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej małżonków mimo, że podstawą wpisu była decyzja doręczona jedynie dłużnikowi (zob. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 28 października 2004 r., III CZP 33/2004, OSNC 2005, nr 3, poz. 43 a także postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 października 2005 r., V CK 610/04). W związku z wejściem w życie z dniem 20 lutego 2011 r. ustawy z dnia 26 czerwca 2009 r. i uchyleniem na jej podstawie przepisów od art. 102 do art. 108 oraz art. 111 u.k.w.h. dotyczących hipoteki kaucyjnej wyłoniło się zagadnienie, czy aktualne jest stanowisko prezentowane dotychczas w orzecznictwie Sądu Najwyższego dotyczące wpisu hipoteki kaucyjnej.

Do tej kwestii odniósł się Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 9 stycznia 2013 r. (sygn. akt III CSK 69/12, niepubl.) uznając, że po zmianach wprowadzonych ustawą z dnia 26 czerwca 2009 r. i zniesieniu podziału na hipoteki zwykłe

i kaucyjne nie można dokonać wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej współwłasność łączną dłużnika i jego małżonka w oparciu o decyzję nieostateczną doręczoną jedynie dłużnikowi.

W uzasadnieniu tego postanowienia Sąd Najwyższy wskazał po pierwsze, że hipoteka przymusowa pełni rolę szczególnego środka egzekucyjnego, w szerokim znaczeniu, skoro zmierza do ułatwienia przyszłego postępowania egzekucyjnego. W orzecznictwie Sądu Najwyższego konsekwentnie prezentowano stanowisko, iż postępowanie dotyczące wpisu hipoteki przymusowej w księdze wieczystej powinno być traktowane jak postępowanie egzekucyjne, mimo, że odbywa się na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego regulujących postępowanie wieczystoksięgowe i nie jest sposobem egzekucji, a jego skutkiem nie jest wyegzekwowanie roszczenia (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z 29 stycznia 1953 r., II CR 2520/52, OSNCK 1954/2/34; postanowienia Sądu Najwyższego z 12 czerwca 1997 r., III CKN 72/97, Pr. Gosp. 1997/10/12; z 8 października 2003 r., III CZP 68/03, OSNC 2004/12/191; z 27 maja 2010 r., III CZ 27/10, Biul. SN 2010/10/14; uchwała Sądu Najwyższego z 18 marca 2005 r., III CZP 3/05, OSNC 2006/2/27). Skoro ustanowienie hipoteki przymusowej ma na celu ułatwienie przyszłego postępowania egzekucyjnego, to skutek ten może być osiągnięty tylko wtedy, gdy wierzyciel dysponuje tytułem prawnym wymaganym do wszczęcia egzekucji, co przemawia za przyjęciem, że podstawę wpisu hipoteki przymusowej powinien stanowić taki sam tytuł jaki uprawnia do prowadzenia egzekucji. Względ na ochronę interesów fiskalnych wnioskodawcy w ramach postępowania o wpis hipoteki przymusowej nie może uzasadniać wpisu hipoteki bez administracyjnego tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika.

Ze stanowiskiem tym koresponduje ukształtowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego pogląd, iż prowadzenie egzekucji administracyjnej z majątku osobistego zobowiązanego oraz z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka wymaga wystawienia administracyjnego tytułu wykonawczego przeciwko zobowiązanemu i jego małżonkowi zgodnie z art. 27c ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jednolity: Dz. U. 2012, poz. 1015 ze zm.; dalej u.p.e.a.; (por. uchwały Sądu Najwyższego z 18 września 2002 r., III CZP 49/02, OSNC 2003/9/115; z 28 października 2004 r., III CZP 33/04,

OSNC 2005/3/43; z 18 marca 2005 r., III CZP 3/05, OSNC 2006/2/27; i postanowienia Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2004 r., II CK 274/04, niepubl. oraz z 27 maja 2010 r., III CZP 27/10, Biul. SN 2010/10/14).

Pogląd ten wywodzi się z analizy art. 27c u.p.e.a. w powiązaniu z art. 29 § 1, art. 26 i art. 1 a pkt 20 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r., Nr 8, poz. 60, ze zm.; dalej ordynacja podatkowa). Z przepisów tych wynika, iż małżonek zobowiązanego nie ma takiego samego statusu jak zobowiązany, niemniej materialnoprawny art. 29 § 1 ordynacji podatkowej w zw. z art. 31 u.s.u.s. ustanawia odpowiedzialność zobowiązanego nie tylko majątkiem osobistym, ale także majątkiem wspólnym. Realizacji tego obowiązku służy art. 27c u.p.e.a., który określa sposób włączenia do postępowania egzekucyjnego małżonka nie będącego zobowiązanym, którego prawa zostają jednak dotknięte tym postępowaniem i który powinien mieć zapewnione warunki do należytej ochrony swoich interesów. W konsekwencji, nie sposób podzielić stanowiska jakoby art. 26 ust. 3, 3a pkt 2 u.s.u.s. wyrażał zasadę odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków za należności składkowe, których dłużnikiem jest jeden z nich. Zasada ta wynika bowiem z art. 29 § 1 ordynacji podatkowej w zw. z art. 31 u.s.u.s. Uprawnienie wierzyciela o charakterze materialnoprawnym, rodzące po jego stronie możliwość poddania egzekucji czy wpisania hipoteki przymusowej na składnikach majątku należących do osoby nie będącej osobistym dłużnikiem nie oznacza zwolnienia go od zachowania trybu postępowania służącego zaspokojeniu, czyli w rozpoznawanym przypadku uzyskania administracyjnego tytułu wykonawczego.

Po drugie, akceptacja przez Sąd Najwyższy wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej współwłasność łączną dłużnika i jego małżonka w oparciu o decyzję nieostateczną doręczoną jedynie dłużnikowi, dotyczyła wyłącznie hipoteki przymusowej kaucyjnej (111 u.k.w.h) i była związana z jej istotą odnoszącą się do zabezpieczenia wierzytelności warunkowej, z której wpisem nie wiąże się domniemanie istnienia wierzytelności zabezpieczonej (art. 105 u.k.w.h). U podstaw stanowiska Sądu Najwyższego legły zatem zasadnicze różnice między hipoteką kaucyjną i zwykłą rzutujące w istotny sposób na sytuację prawną właściciela nieruchomości. Dawało to podstawę do przyjęcia, iż ustanowienie tego

rodzaju hipoteki nie jest sposobem egzekucji, a jej celem nie jest realizacja zabezpieczonej należności, skoro gwarancja realizacji wierzytelności w stosunku do każdorazowego właściciela nieruchomości następuje dopiero po jej przekształceniu na hipotekę przymusową zwykłą na podstawie tytułu wykonawczego. Stanowisko to implikowało wniosek, iż na etapie wpisu hipoteki kaucyjnej małżonek dłużnika nie ma potrzeby podjęcia obrony związanej z naruszeniem jego sfery prawnej, natomiast ochrona ta aktualizuje się na etapie wpisu hipoteki przymusowej zwykłej lub wdrożenia egzekucji (por. uzasadnienie wymienionej uchwały 7 sędziów Sądu Najwyższego z 28 października 2004 r.).

Wobec rezygnacji w u.k.w.h z podziału hipoteki przymusowej na zwykłą i kaucyjną stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyżej przytoczonej uchwale nie może być odnoszone do wpisu hipoteki przymusowej na podstawie znolizowanej u.k.w.h. W aktualnym stanie prawnym, hipoteka przymusowa zabezpiecza zarówno należności ustalone nieostatecznymi decyzjami administracyjnymi, jak i administracyjnymi tytułami wykonawczymi. Skoro charakter prawny wierzytelności zabezpieczonej hipoteką przymusową nie znajduje aktualnie odzwierciedlenia w rodzaju hipoteki, nie ma podstaw do uznania, by decyzja nieostateczna doręczona jedynie dłużnikowi mogła stanowić podstawę wpisu hipoteki na nieruchomości stanowiącej współwłasność łączną dłużnika i jego małżonka.

Jak ponadto podkreślił Sąd Najwyższy w uzasadnieniu postanowienia z dnia 9 stycznia 2013 r., przy wykładni przepisów dotyczących wpisu hipoteki przymusowej nie można pomijać konieczności ich ścisłej interpretacji, skoro wpis hipoteki jako ograniczonego prawa rzeczowego (art. 244 k.c.) wpływa bezpośrednio na prawo własności przysługujące małżonkowi dłużnika, czyniąc go odpowiedzialnym rzeczowo. Prawo własności podlega natomiast ochronie nie tylko w ustawach, ale również Konstytucji (art. 21 i 64) oraz normach konwencyjnych (art. 1 Protokołu nr 1 o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności), co rzutuje na konieczność zapewnienia małżonkowi dłużnika ochrony swoich interesów (por. uzasadnienia uchwały Sądu Najwyższego z 18 marca 2005 r., III CZP 3/05, OSNC 2006/2/27 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z 27 maja 2010 r., III CZP 27/10, niepubl.). Przyjęcie możliwości wpisu hipoteki przymusowej

na nieruchomości stanowiącej przedmiot wspólności majątkowej małżeńskiej w oparciu o nieostateczną decyzję doręczoną jedynie dłużnikowi stawiałoby małżonka dłużnika w gorszej sytuacji prawnej w zakresie ochrony jego praw niż zobowiązanego, skoro decyzja administracyjna nie podlega doręczeniu małżonkowi, a jego obrona w postępowaniu wieczystoksięgowym wobec ograniczonej kognicji sądu (art. 626⁸ § 2 k.p.c.) byłaby jedynie formalna.

Odmiennego wniosku nie uzasadnia art. 26 ust. 3a pkt 2 u.s.u.s. Przepis ten stanowi jedynie, że przedmiot hipoteki przymusowej może być także nieruchomości stanowiąca przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka, nie określa natomiast co może być podstawą wpisu takiej hipoteki. Przesądza zatem jedynie, że nieruchomości będąca przedmiotem współwłasności łącznej może być obciążona hipoteką przymusową, mimo, że nie jest własnością jedynie zobowiązanego. Nie reguluje on również wyczerpująco wpisu hipoteki wobec odesłania zawartego w art. 26 ust. 3 c i 4 u.s.u.s. Art. 26 ust. 3 u.s.u.s jest przykładem przepisów szczególnych przewidujących nieostateczną decyzję administracyjną jako podstawę wpisu hipoteki przymusowej o której mowa w art. 110 u.k.w.h. Nie budzi wątpliwości, iż mimo uchylecia art. 111 u.k.w.h skarżący wpis taki może uzyskać na nieruchomości zobowiązanego. Cel tej regulacji nie jest zatem łączony, wyłącznie z hipoteką kaucyjną, co nie oznacza, że może on być podstawą wpisu w stosunku do małżonka zobowiązanego, odnośnie którego skarżący nie dysponuje żadnym dokumentem stanowiącym podstawę wpisu.

W uzasadnieniu postanowienia z dnia 9 stycznia 2013 r. Sąd Najwyższy wskazał też, że specyfika postępowania administracyjnego, w ramach którego decyzja określająca wysokość zaległych składek nie jest doręczana małżonkowi dłużnika, nie może być argumentem w aktualnym stanie prawnym, na rzecz dokonania wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej współwłasnością łączną małżonków, zwłaszcza, że wnioskodawca wpis taki może uzyskać przedstawiając administracyjny tytuł wykonawczy.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną wnioskodawcy Zakładu Ubezpieczeń Społecznych podziela stanowisko wyrażone w postanowieniu z dnia 9 stycznia 2013 r. i argumenty przedstawione w jego uzasadnieniu

sprowadzające się stwierdzenia, że w aktualnym stanie prawnym hipoteka przymusowa może zostać wpisana na podstawie dokumentu, który wystawiony jest przeciwko wszystkim osobom wpisanym w księdze wieczystej jako właściciele nieruchomości. Odnosi się to do każdego dokumentu, a zatem nie tylko do tytułu wykonawczego ale także do nieostatecznej decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych określającej wysokość zobowiązania dłużnika z tytułu składek na ubezpieczenie zdrowotne.

Poza już przedstawionymi argumentami, przemawia za tym także podnoszona w piśmiennictwie konieczność zachowania w postępowaniu wieczystoksięgowym tożsamości podmiotowej podstawy wpisu obciążenia hipotecznego (dział IV) z wpisem w dziale II księgi wieczystej obejmującym wpisy dotyczące własności i użytkowania wieczystego.

Dodatkowym wsparciem dla prezentowanego stanowiska są inne zmiany ustawowe, dotyczące instytucji majątku wspólnego, do jakich doszło już po podjęciu w dniu 28 października 2004 r. przez Sąd Najwyższy wymienionej uchwały składu siedmiu sędziów. Wynika z nich, że tylko w przypadkach wyrażenie wskazanych w ustawie dopuszcza się podjęcie czynności związanych zarówno z wykonaniem zabezpieczenia, jak i z egzekucją z mienia wchodzącego w skład majątku wspólnego na podstawie postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia wydanego przeciwko osobie pozostającej w związku małżeńskim lub na podstawie tytułu egzekucyjnego wystawionego przeciwko tylko jednej osobie pozostającej w związku małżeńskim. Przykładem tych regulacji są dodane z dniem 5 lutego 2005 r. do kodeksu postępowania cywilnego art. 743¹ oraz art. 923¹ (zob. ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 172, poz. 1804). W związku z wyjątkowym charakterem tych rozwiązań ustawa przyznaje jednocześnie małżonkowi obowiązanego (małżonkowi dłużnika) szczególny środek obrony w związku z wykonaniem zabezpieczenia (dokonanym zajęciem) w postaci sprzeciwu (zob. art. 743¹ § 3 oraz § 4 dodany z dniem 3 maja 2012 r. ustawą z dnia 16 września 2011 r. Dz. U. Nr 233, poz. 1381; zob. także art. 923¹ § 2 k.p.c.).

Uwzględniając wszystkie wskazane wyżej okoliczności Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną wnioskodawcy.